

УДК 34.796(075.8)

DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-55-60

Тіхонова Марія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4836-5928>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СПОРТУ

Дослідження юридичної відповідальності у сфері спортивних правовідносин передбачає необхідність звернення до загальносоціального поняття відповідальності, до поняття юридичної відповідальності, до класифікації юридичної відповідальності на окремі види.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у спорті, призводять до необхідності досліджень проблем юридичної відповідальності у сфері спортивних правовідносин та до дослідження «спортивної відповідальності», встановлення можливості віднесення цієї відповідальності до видів юридичної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, юридична відповідальність, спортивна відповідальність, спорт, спортивні правовідносини.

Постановка проблеми. Сьогодні спорт став багатограним явищем, що виконує широке коло соціальних функцій, впливаючи на політичне, економічне, культурне життя суспільства. Разом з тим, поряд з позитивними аспектами спорту як явища, з'явилося багато негативу – вживання заборонених у спорті засобів і методів (допінгу), договірні матчі, шахрайства на тоталізаторах, спекуляції з квитками, порушення громадського порядку з боку глядачів спортивних змагань (особливо футбольних), збільшення спортивного травматизму і багато іншого.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка державно-правового механізму протидії негативним явищам. І в першу чергу це стосується вдосконалення механізму юридичної відповідальності учасників спортивних заходів, адже юридична відповідальність є одним з основних інститутів права, без якого неприпустиме існування жодної правової системи, відсутність якого унеможливує вплив права на суспільство та який є найістотнішим механізмом гарантування та забезпечення прав, свобод і суспільних інтересів суб'єктів будь-яких правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіку юридичної відповідальності у сфері спорту в своїх роботах та виступах досліджували С. В. Алексєєв [1], М. А. Прокопєць [2], І. М. Аміров [3; 4], які вважають, що розвиток спортивних правовідносин створює всі необхідні передумови для виокремлення поряд із загальноприйнятими видами юридичної відповідальності, спеціальної юридичної відповідальності – «спортивної відповідальності».

Формування цілей статті. Метою даної статті є дослідження юридичної відповідальності, можливості існування «спортивної відповідальності» як окремих видів юридичної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. В українській мові «відповідальність» означає «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну роботу, дії, вчинки, слова» [5, с. 690; 6, с. 136]. Відповідно до словника В. І. Даля, відповідальність – це «обов'язок відповідати за щось, звітувати» [7, с. 603-604]. За енциклопедичним словником Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона, «відповідальність – це відшкодування шкоди і збитків» [8,

с. 648]. У Оксфордському тлумачному словнику англійської мови відповідальність трактується, як «бути відповідальним, зробити щось без чужої підказки або наказу, те, за що відповідає особа» [9, с. 217]. У французькій мові цей термін означає «необхідність виконати обов'язок, договір, спокутувати провину» [10, с. 910].

У стародавньому Римі термін «відповідальність» означав юридичне становище, в якому перебувала особа, яка скоїла незаконну дію та була вимушена піддатися відповідній санкції (штраф, зобов'язання відшкодування, а в інших випадках – і те й інше). Для того, щоб той, хто скоїв незаконну дію, міг нести відповідальність за її вчинення, потрібним було одночасне виконання наступних вимог: 1) щоб такою дією було завдано «збиток»; 2) щоб ця дія особи була навмисною, тобто особа здатна була розуміти і формувати свою волю; 3) щоб між дією особи і шкодою мав місце прямий причинно-наслідковий зв'язок [37, с. 90-92].

Нині термін «відповідальність» є складним загально-соціальним явищем і розглядається як правова категорія, так і категорія філософії, етики, культури, соціології, психології, політології. Цей термін, як зазначає В. Г. Буткевич, був запозичений юристами у XVII–XVIII сторіччях з англійської політико-філософської літератури [11, с. 459]. І. І. Лукашук звертає увагу на визначення відповідальності [12, с. 11], що було зазначено у філософському словнику М. М. Розенталя: «Відповідальність – категорія етики і права, яка відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особи до суспільства (людства в цілому), що характеризується дотриманням норм права і норм моралі» [13, с. 22].

Соціальна відповідальність є родовим поняттям щодо юридичної відповідальності [14, с. 430]. М. О. Краснов відзначає, що в «чистому» вигляді поняття соціальної відповідальності на практиці не існує, вона проявляється тільки через складові – моральну, політичну, юридичну та інші» [15, с. 74]. Щодо юридичної відповідальності, то з розвитком суспільства очевидним стала поява соціального регулятора – правових норм. Відповідальність, що нерозривно пов'язана з появою правових норм у суспільстві, закріплених у законах, є особливим різновидом соціальної відповідальності, отримавши назву юридичної відповідальності [16, с. 19].

Юридична відповідальність проявляється через застосування заходів державного примусу до винної особи за вчинене правопорушення. В чинному законодавстві України відсутнє загальне поняття даної категорії права, але в теорії права існує велика кількість її дефініцій. Найбільш поширеним є визначення, запропоноване С. С. Алексєєвим, що юридична відповідальність – це застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру [17, с. 568]. Ознаками юридичної відповідальності є те, що вона: є результатом правопорушення; є державним примусом та вміщує в собі підсумкову оцінку діяльності суб'єкта правопорушення; тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єкта правопорушення, передбачених санкцією правової норми; завжди реалізується у встановлених законом процесуальних формах [18, с. 199].

Видами юридичної відповідальності є кримінальна, адміністративна, цивільно-правова (матеріальна), дисциплінарна тощо. Всі ці види притаманні і спортивним відносинам – відповідно до ст. 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Джерелами правового регулювання юридичної відповідальності є нормативно-правові акти відповідної галузі права.

До цивільно-правової відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Цивільного кодексу України у зв'язку, наприклад, із завданням шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи під час проведення спортивних змагань (справа № 6-693св09, що розглядалась Колегією суддів Судової палати у цивільних

справах Верховного Суду України 3 червня 2009 року [19]) або у зв'язку із завданням матеріальної шкоди під час проведення спортивних змагань (справа № 522/3337/14ц, що розглядалась Приморським районним судом міста Одеси 18 серпня 2014 року [20]) тощо.

До кримінальної та адміністративної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, наприклад, за злочини, що пов'язані з корупційними діями у сфері спорту (підкуп судді змагання, договірні матчі); за зловживання посадовою особою своїм службовим становищем, підробку офіційних документів, заволодіння грошовими коштами фізкультурно-спортивної організації (справа № 5-824км15, що розглядалась Колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 19 серпня 2014 року [21]); за організацію видовищ за участю бійцівських порід тварин, що порушують вимоги Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»; за правопорушення, що посягають на громадський порядок і безпеку громадян під час проведення спортивних змагань – організацію масових заворушень, хуліганство; за дискримінацію (справа № 801/4018/13-а, що розглядалась Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим 25 червня 2013 року [22]); за розпалювання соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі у сфері фізичної культури і спорту тощо.

До дисциплінарної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кодексу законів про працю, наприклад, за порушення умов трудового контракту, за порушення вимог Закону України «Про оплату праці» (справа № 22-5526/10, що розглядалась Колегією суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області 09 вересня 2010 року [23], справа № 334/347/13-ц, що розглядалась Ленінським районним судом міста Запоріжжя 29 липня 2013 року [24]) тощо.

Але сфері спорту притаманні і спеціальні види відповідальності, що передбачені регламентами проведення спортивних змагань, як то: дискваліфікація суб'єкта спортивних правовідносин за порушення правил гри або за використання допінгу; відсторонення суддів; позбавлення команди підтримки уболівальників тощо. Ці види відповідальності змушують суб'єкта спортивних правовідносин зазнавати певних обмежень, наприклад, проходження штрафного кола в біатлоні, видалення гравця з ігрового майданчика на певний час, проведення матчу при порожніх трибунах, попередження зі зняттям балів тощо.

Думки науковців, які досліджують проблеми спортивного права щодо кваліфікації «спортивної відповідальності» розділилися. Одні вважають, що «спортивна відповідальність» є виключно різновидом корпоративної відповідальності, оскільки впливає переважно з норм, що містяться в правилах проведення спортивних заходів, які, в свою чергу, розробляються і приймаються громадськими спортивними організаціями (федераціями за видами спорту) [25, с. 131; 26, с. 15]. Інші відносять «спортивну відповідальність» до видів юридичної відповідальності, зауважуючи, що: а) «законодавець просто не встигає вдосконалювати нормативні правові акти з-за бурхливого розвитку спорту» [27, с. 62]; б) у зв'язку із тим, що в сучасних умовах значно розширюється число нормативно-правових актів, що приймаються не державою, її органами, а членами суспільства, в тому числі населенням, засновниками недержавних організацій, установ, акціонерних товариств, трудовими колективами і громадськими організаціями; у зв'язку із тим, що правила спортивних змагань розробляються національними спортивними федераціями з урахуванням правил спортивних змагань відповідних міжнародних спортивних федерацій, і ці правила затверджуються центральними органами виконавчої влади,¹ і офіційні спортивні змагання з видів спорту проводяться за правилами, затвердженими відповідно до зазначених вимог, що дозволяє віднести правила видів спорту до різновиду нормативно-правових ак-

¹ В Україні це встановлюється чч. 1-3 ст. 40 Закону України «Про фізичну культуру і спорт».

тів. Оскільки в даному випадку має місце санкціонована правотворчість, і тому відповідальність, передбачена за їх порушення, є юридичною [28, с. 121].

Висновки. Питання віднесення категорії «спортивної відповідальності» до різновидів юридичної є досі не вирішеним на науковому рівні. Але не підлягає сумніву теза про те, що застосування деяких обмежень, зазначених вище (наприклад, дискваліфікація гравця у зв'язку із порушенням правил гри) не є мірою державного примусу – подібні санкції не містяться в законодавчих актах, а отже, такі заходи «спортивної відповідальності» не можуть відноситись до юридичної відповідальності. З іншого боку, порушення регламентів міжнародних організацій може бути підставою притягнення суб'єкта спортивних правовідносин до одного з видів юридичної відповідальності (наприклад, притягнення суб'єкта спортивних відносин до цивільної відповідальності у зв'язку із порушенням Дисциплінарних правил УЄФА – справа № 2010\6340\12, що розглядалась Дергачівським районним судом Харківської області 18 лютого 2013 року [29], справа № 2020/4580/2012, що розглядалась Комінтернівським районним судом міста Харкова 18 червня 2012 року [30]).

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. В. Международное спортивное право. – М. : ЮНИТИ ДАНА : Закон и право, 2008. – 895 с.
2. Прокопец М. А. Спортивная ответственность и спортивные санкции. *Новое спортивное законодательство и материалы конференции «Спортивное право: перспективы развития»* / [сост. Д. И. Рогачев]. – М. : Проспект, 2008.
3. Амиров И. М. Специальная юридическая ответственность в сфере спорта. *Пятая международная научно-практическая конференция «Спортивное право: перспективы развития»*. URL: <http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf> (дата звернення 24.03.2018).
4. Амиров И. М. Особенности юридической ответственности в сфере спорта: к постановке проблемы. *Общество и право*. 2010. № 4 (31) С. 120-126.
5. Словник української мови [ред. М.Л. Мандрик]. – К. : Київський поліграфічний комбінат, 1970. Т 1. – 799 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укладач і головний редактор В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2001. – 1440 с.
7. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М. : 1935. Т. 2. – 742 с.
8. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. Общество и государство. Правительство и полководцы. Народы и страны. М. : Эксмо, 2003. – 838 с.
9. Oxford Advanced learner's dictionary of current English. – Oxford, 1982. Т. 11. – 217 р.
10. Petit Larousse. Dictionnaire encyclopédique pour tous. – Paris, 1965. – 1795 р.
11. Міжнародне право: основні галузі / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній. – К. : Либідь, 2004. – 815 с.
12. Лукашук И. И. Право международной ответственности. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 405 с.
13. Иванова О.І. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*, 2012. № 3 (25). С. 21-26.
14. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2006. – 477 с.
15. Краснов М. А. Юридическая ответственность – целостное правовое явление. *Советское государство и право*. – 1984. №8. – С. 73-78.
16. Бернштейн Д. И. Правовая ответственность как вид социальной ответственности и пути ее обеспечения. – Ташкент : Изд-во Фан, 1989. – 150 с.
17. Общая теория права: учеб. для вузов / С. С. Алексеев [и др.]; под общ. ред. С. С. Алексеева. 3-е изд. – Москва : Проспект, 2009. – 755 с.
18. Теория государства и права: [учебник] / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев, А. Х. Саидов / Под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Юрайт-Издат, 2005. – 613 с.
19. Справа № 6-693св09, що розглядалась Колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України 3 червня 2009 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4299598> (дата звернення 14.02.2018).

20. Справа № 522/3337/14ц, що розглядалась Приморським районним судом міста Одеси 18 серпня 2014 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40193442> (дата звернення 11.01.2018).

21. Справа № 5-824км15, що розглядалась Колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 19 серпня 2014 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44294231> (дата звернення 11.01.2018).

22. Справа № 801/4018/13-а, що розглядалась Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим 25 червня 2013 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32227138> (дата звернення 21.11.2017).

23. Справа № 22-5526/10, що розглядалась Колегією суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області 09 вересня 2010 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11178714> (дата звернення 15.05.2018).

24. Справа № 334/347/13-ц, що розглядалась Ленінським районним судом міста Запоріжжя 29 липня 2013 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33132422> (дата звернення 15.05.2018).

25. Прокопец М. А. Спортивная ответственность и спортивные санкции. *Материалы международной научно-практической конференции «Спортивное право: перспективы развития»* 29 июня 2007 года. М., 2007. – С. 131-135.

26. Маргулис М. А. Нормотворчество корпоративных объединений в области спорта : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.01. М., 2005. 21 с.

27. Пахолко С. В Соотношение спортивной дисциплинарной ответственности и юридической ответственности в спорте. *Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов*. 2015. Выпуск 14. Минск : Издательство «Четыре четверти». – С. 61-63.

28. Амиров И. М. Особенности юридической ответственности в сфере спорта: к постановке проблемы. *Общество и право*. 2010. № 4 (31). – С. 120-126.

29. Справа № 2010\6340\12, що розглядалась Дергачівським районним судом Харківської області 18 лютого 2013 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29528667> (дата звернення 25.05.2018).

30. Справа № 2020/4580/2012, що розглядалась Комінтернівським районним судом міста Харкова 18 червня 2012 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24865900> (дата звернення 26.05.2018).

31. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*, 1994 р. № 14. Ст. 80.

32. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*, 2003 р. № 40. Ст. 356.

33. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*, 2001 р. № 25. Ст. 131.

34. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*, 2005 р. № 35-36, 37. Ст. 446.

35. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*, 2006 р. № 27. Ст. 230.

36. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 зі змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 07.09.2017).

37. Санфилиппо Чезаре. Курс римского частного права: учебник / Под ред. Д. В. Дождева. – М.: Издательство БЕК, 2002. – 400 с.

Тихонова Мария Анатольевна,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4836-5928>

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СФЕРЕ СПОРТА

Исследование юридической ответственности в сфере спортивных правоотношений предполагает необходимость обращения к общесоциальному понятию ответственности, к понятию собственно юридической ответственности, классификации юридической ответственности на отдельные виды.

Глобализационные процессы, происходящие в сфере спорта, приводят к необходимости исследования проблем юридической ответственности в спорте и к исследованию «спортивной ответственности», установление возможности отнесения этой ответственности к видам юридической ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность, юридическая ответственность, спортивная ответственность, спорт, спортивные правоотношения.

Mariia Tikhonova ,

PhD in Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4836-5928>

LEGAL RESPONSIBILITY IN SPORTS

Research of legal responsibility in the field of sports legal relations implies the need to address the general social concept of liability, to the notion of legal liability, to the classification of legal liability for certain types.

Today, sports have become a multifaceted phenomenon that performs a wide range of social functions, influencing the political, economic, and cultural processes of our society's life. At the same time, in addition to the positive achievements in the development of the sphere of sport, a number of negative aspects have been published - the use of prohibited in sports means and methods (doping), contractual matches, betting fraud, ticket speculation, violations of public order by spectators sporting events (especially football), increased sports injuries and much more. Consequently, the globalization processes taking place in the field of sport lead to the need to study the problems of legal liability in the field of sports legal relations, and to study "sports responsibility", establishing the possibility of assigning this responsibility to the types of legal liability.

In connection with this, the development of the state-legal mechanism of counteraction to negative phenomena becomes especially relevant. And first of all it concerns the improvement of the mechanism of legal liability of participants in sporting events, since legal liability is one of the main institutions of law, without which the existence of any legal system, the absence of which makes it impossible to influence the law to society and which is the most important mechanism for guaranteeing rights and freedoms, and public interests participant's legal relationship.

Now the term "responsibility" is a complex social phenomenon and is considered in various aspects of our lives - as a legal category, as a category of philosophy, ethics, culture, sociology, psychology and political science. As a legal category, "responsibility" manifests itself through the application of measures of state coercion to the guilty person for the committed offense. Its features are: 1) it is the result of the offense; 2) includes state coercion and includes a final assessment of the activity of the subject of the offense; 3) entails the mandatory occurrence of negative consequences for the person who committed the offense provided for by the sanction of the law; 4) is implemented in the procedural forms established by law.

Types of legal liability are: criminal, administrative and civil (material), disciplinary, etc. All these types are inherent and sporting relationships. The article deals with the types of legal liability in sports legal relations and the possibility of attributing "sporting responsibility" to a legal one.

Key words: social responsibility, legal responsibility, sports responsibility, sport, sports legal relations.

Надійшла до редколегії 10.06.2018